

Dr. Horváth József

EGY BÁNÁTI MAGYAR FALU 1944 VÉGÉN*

ÜRMÉNYHÁZA A FORDULAT NAPJAIBAN

Bánát déli határát Románia felől 1944 október első napjaiban érték el a Vörös Hadsereg egységei és Tito partizán hadseregének alakulatai.

Ürményháza lent fekszik az alibunári mocsár legfenekén. Hallottuk az ágyúk dörgését mind erősebben és erősebben, majd a hangok lassan eltávolodtak Belgrád felé. Tudtuk, hogy érkeznek az oroszok. A sár olyan nagy volt, hogy csak lóháton lehetett a falut megközelíteni. Amint az ágyúdörgések elhaladtak Belgrád felé, nagy csend lett a faluban. Talán a feneketlen sár miatt, vagy annyira félreesett a falu a főutaktól, mi orosz katonákat nem is láttunk. Egy nap hallottuk, hogy megérkeztek a partizánok a községhezára, lehettek talán tízen. Én a Kis közben találkoztam velük legelőszőr, civil ruhába voltak öltözve, a sapkájukon hatalmas vörös csillag. Hárman voltak és mindhármuknak orosz tányéros géppisztoly volt átvetve a mellén.

Jött a kisbíró a községhezáról, hirdette a rendeletet: fogatos kocsiknak kell menni az oroszoknak szállítani az utánpótlást. A bátyám akart indulni, de édesapám leintette, maradj te itthon, te még fiatal vagy, előtted az élet. A faluból elhajtottak 25–30 fogatos kocsit, még emlékszem némely kocsisra: Szkitsák Szilárd, Bottyán Mihály, Turi Mihály, Nagy Lajos, Mórnicz Sándor, Nagy János. A többiekre nem emlékszem. Versecen volt a gyűjtőállomás, ott megrakodtak, és indultak Pancsova felé.

Az első megrázó esemény a faluban Nagy Pista bácsi halálhíre volt. Azt hiszem, még a partizánok megérkezése előtt történt. Reggelre holtan találták a községháza dutyijában, felakasztva. Nem tudta senki, ki volt a tettes, egyesek szerint öngyilkos lett, mások azt állították, valamilyen elintézetlen ügyek miatt a györgyházi dobrovoljácok tették el láb alól. Emlékszem a temetésére, vasárnap délután volt, a futballpályán rúgtuk a rongylabdát, ott haladt el a gyászmenet. Leálltunk a játékkal, nagyon csodálkoztunk, nem viszik a templomba, de még a főutcára sem, itt lenn, a kertek alatt igyekeztek vele minél gyorsabban a temetőbe érni.

Egy reggel, alig hogy megvirradt, idegen szavakat hallok a nagykonyha felől. Még fel se ültem az ágyban, belép a bátyám egy fegyveres partizánnal. Csak annyit mondott: „pa on je još dete” [hát ő még gyerek], s azzal ki is siettek a bátyámmal együtt. Kiugrottam az ágyból, odaszaladtam az ablakhoz. Volt is mit látnom! Egy jó csoport legény, ember a

* Utólag érkezett kézirat

faluvége felől ott állt a túlsó oldalon, a Kelemenék előtt a sárban, a folyócska és a járdá között. A partizánok a járdán várakoztak, amíg a házakból az embereket ki nem hajtják, és így haladtak házról házra, lassan a községháza felé. Megtelt a községháza udvara és a tér is előtte. Senkit a partizánok nem engedtek az emberek közelébe, csak messziről néztük őket, és mint gyerekek kérdeztük, találgattuk egymás között, hová viszik, kísérik majd őket. Délután is lett, mire összeterelték a falu embereit, majd megengedték az asszonyoknak, hogy meleg holmit, nagykabátot, pokrócot, hátizsákot vigyenek fiaiknak, férjeiknek. Kezdt estefelé lenni, mikor megindították az összeszedetteket Zichyfalva (Plandište) felé. Az ablakból néztük őket. Újra a délelőtti kép: a partizánok a járdán, állig felfegyverkezve, az ürményháziak pedig a sárban, hosszú sorokban cammogtak Zichyfalva felé. Amikor elhaladtak, mi is kimerészkedtünk az utcára. Szörnyű látvány terült elénk: az anyák, lányok és az igazán öreg emberek siránkoztak, jajgattak. Az emlékezetembe vésődött a második szomszédasszony, Fehér Andrásné kétségbeesett jajgatása; azt jajgatta, hogy megtizedelhetik őket vagy ki is végezhetik mindet, pedig a német idő alatt mi nem bántottunk senkit.

Kezdt este lenni, lassan mindenki behúzódt az otthonába, a kutyák ugatásán, vonításán kívül csend borult a falura. A mi házunkban maradt édesanyám, a nyolcvan éves öregapám, Teréz néném, a Maris húgom, aki öt évvel volt fiatalabb nálam, és én.

Másnap reggel, ahogy virradt, felébredtünk, elkezdtek a házkörűli munkát. Édesanyámék bent a házban, én az udvarban és az istállóban, mert voltak lovaink, csikóink, teheneink és borjaink, de nem hallottunk az elhajtottakról két-három napig semmiféle hírt, majd olyasvalami lett elterjesztve, hogy kellene szüretelésre a verseci hegyoldalra, mivel a németek elmentek, akik meg maradtak, azok lágerokban vannak.

Három nap elteltével beállított hozzánk Veres Józsi bácsi, elővett egy papírost, és azt kérdezte tőlem, hogy mikor születtem, megmondtam és csak annyit mondott, jaj Józsikám, te is beleesel. Édesanyám egyre kérlelte, mondja meg, mibe esik bele, a válasz az volt hogy nem mondhatom meg. Erre úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna. Az utcai szobában álltunk, megrökönyödve, ahogy Józsi bácsi elment. Tudtukra adták, akiket összeírtak, azok szombaton délre legyenek a községháza előtt, melegen felöltözve, hátizsákkal, pokróccal és pár napi élelemmel. Azt mondták, hogy minket is szüretelni visznek. Indulás előtt öregapámnak hullottak legjobban a könnyei: „Hát még ezt a gyereket is elviszik? Jaj, mi lesz velünk!” A kijelölt napon a községháza előtt gyülekeztünk, névsort olvastak. Mi, akik 1930-ban születtünk, voltunk a legfiatalabbak, de hatvan éven felüli öreg emberek is voltak sokan. Lehettünk összesen talán hatvanan-hetvenen. Felsorakoztattak kettes sorban, egy partizán elöl ment, mi pedig utána. Salakos út vezetett Zichyfalváig, azon bandukoltunk. Még a nap is szépen sütött, mire megérkeztünk a

zichyfalvi vasútállomásra, ott várakozni kellett a vonatra, ami visz bennünket. Egyszerre csak partizánok vettek körül bennünket, és ezután nem volt szabad a csoportot elhagyni. Jött a vonat marhavagonokkal, beszálltunk, és elindultunk Versec felé. Késő este volt, ahogy a verseci vasútállomásra megérkeztünk. Kiszálltunk. Négyes sorokba állítottak bennünket. Vártunk valamennyit és végül a partizánok parancsára elindultunk. Közben azt suttogták, hogy visznek bennünket is Oroszországba, mint a németeket. Ahogy haladtunk, a félhomályban elkezdtek kiabálni a Kincses nevet, mert ahogy később megtudtuk, a Kincses Jóska beteg lett és az édesapja visszavezette Ürményházára az orvoshoz. Dr. Turi Lajos tüdőgyulladást állapított meg nála és otthon is tartotta.

Közben minket elindítottak a vasútállomás mellett jobb kéz felől. Állandóan kiabáltak, hogy „priđi, priđi” [menj, menj], majd közben-közben: „Kincses! Kincses!” Áthaladtunk egy vasútalagúton, jobbra kerültünk, egy kis emelkedésen felmentünk, ott mintha tüskés drótkerítést vettünk volna észre a félhomályban. Egy barakk előtt megálltunk, kinyitották a partizánok az ajtaját és mi bementünk a vaksötétbe. Az öregek gyújtót gyújtottak. Borzasztó látvány tárult elénk. A deszkafal mellett emberek feküdtek egymás mellett valamilyen szalmafélén. Nem tudtuk, hogy kicsodák, de rémséges volt a látvány. Mi is letelepedtünk zsákjainkra. Az öregek figyelmeztettek bennünket: gyerekek, mi most foglyok vagyunk, azt csinálhatnak velünk, amit akarnak. Csendben legyetek! A barakknak a felső bal oldalára húzódtunk, ott nem ázott be. Nagy csend állt be, mert senki sem tudta, hogy mi is lesz velünk. Lassan magunkhoz tértünk, elkezdtünk csendben beszélgetni. A teljes bizonytalanság uralkodott el rajtunk. Ahogy ott ültünk, hozzánk csatlakozik egy tőlünk valamennyivel öregebb legényke. Kérdezte, hová valók vagyunk, mi meg kérdeztük, hogy miért van ő itt. Mondja, az utcájukban összeveszett egy szerb fiúval, az partizán lett, és az hozatta be ide. Mikor ütlegelni kezdtek, ő nem akart jajgatni, de addig verték, amíg fel nem jajdult. Kérdeztük tőle, mi lesz mivelünk? Azt mondta, hogy akit ide behoznak, az nem ússza meg verés nélkül. Összebb húzódtunk zsákjainkon, a fáradtság, kimerültség erőt vett rajtunk és valahogy elaludtunk. Az „ach Gott” [ó, Istenem] szóra ébredtem fel, egy bácsi sóhajtottá ezt, majd rövid időn belül ugyanezt megismételte többször. Újra elaludtam, majd kezdett szürkülni, a többiek is mozgolódtak, lassan meg is virradt, és elibénk tárult a szomorú valóság. A legényke, aki ránk ijesztett, és a bácsi, aki a Gott-ot emlegette nem volt sehol, később sem láttam őket. Ültünk a zsákjainkon és a pokrócokon, vártuk, mi lesz velünk, mi lesz a mi sorsunk. A németeket jobban szemügyre vettük, hiszen ott feküdtek néhány méterre tőlünk, nyakig betakarózva, csak a fejük látszott. Tele kékes foltokkal, vastag varréteggel, véraláfutásokkal, csak hallgattak, egymáshoz se szóltak.

Mikor teljesen kivirradt, jöttek a partizánok, mi felálltunk, ők kiadták a parancsot: ha van nálunk kés, bicska, villa, dohány, cigaretta, cigarettapapír, azt mindet át kell adni. Össze is szedtek egy füles kosárra valót. Volt nálam egy csomag szegedi Fecske cigarettapapír, az órazsebemben, gondoltam azt nem adom át, úgysem találják meg, ha esetleg kutatnak. Mivel mi is termeltünk dohányt, így néha én is rágyújtottam, nehogy lemaradjak a többitől, innen a cigarettapapír. Ránk parancsoltak, álljunk fel két sorban, és az udvarra vezényeltek bennünket, amely igen tágas volt. Közepén volt egy nagy betonmedence, és az körül sétáltattak, akkor már négyes sorokban. Tőlünk úgy 10–15 méterre pokrócokon feküdtek fiatal partizánok, hatalmas, élesre töltött gépfegyver mellett, természetesen a csöve felénk fordítva. Így sétáltunk talán két órát is a medence körül, majd visszavezényeltek a barakk felé és megengedték, hogy a szükségünket elvégezzük egy keskeny árokban, ami azután is árnyékszéknek szolgált.

Ahogy visszajutottunk a barakkba, láttuk, hogy mindenünket összeforgattak, átnéztek. Örültünk, hogy nem bántottak bennünket. Letelepedtünk zsákjainkra, pokrócainkra, találgattuk, mi lesz velünk. Más esemény is történt ezen a reggelen, Kincses Jani bácsi megérkezett Ürményházáról. A Jóska fia, mivel beteg lett, és dr. Turi nem engedte vissza, otthon maradt. Nem sokat beszélt, mi sem nagyon kérdeztük, de a télikabátja és nadrágja helyett valamiféle szőttes, kopott öltözékben húzódott közénk. Akkor már tudtuk, mit csinálhattak vele, azért mert engedély nélkül meglépett a beteg fiával a zichyfalvi vasútállomásról úgy, hogy a partizánok észre sem vették.

Tisztában voltunk a ténnyel, nem szüretelni hoztak ide bennünket. Jött egy csomó partizán, felsorakoztattak bennünket kettes sorban, járkáltak közöttünk, majd egy parancsnokféle a beszédében felszólította azokat, akik német katonák vagy „hipók”^{*} voltak, lépjenek ki a sorokból. Mivel ilyen személyek közöttünk nem voltak, így sorjainkban maradtunk. Tovább járkáltak közöttünk, néztek, vizsgáltak, kerestek valakit, vagy valakiket. Ezután elmentek, mi letelepedtünk zsákjainkra, s mivel nagyon éhesek voltunk, előszedtuk a hátizsákból az ennivalót, kenyeret, szalonnát, már amit otthonról hoztunk. Hiába, az öregemberek, akik megjárták az orosz frontot az első világháborúban, csak volt közöttük, akik nem adták át bicskájukat, így volt mivel feldarabolni a kenyeret, szalonnát. Lassan be is esteledett, az öregek tanácsára többszörösen összehajtottuk a pokrócainkat, letettük a betonra, és egymás ölébe ültünk, így nem fáztunk. Hamarosan el is aludtunk. Éjjel néha felébredtünk fegyverropogásra, nagyon örültünk, hogy közülünk senkit sem vittek ki az éjszakába.

* Hipo ~ hipó = a németek fennhatósága alatt álló bánáti segédrendőrség vagy annak a tagja

Második nap reggelén, ahogy felébredtünk, ugyanaz a kép fogadott bennünket. A németek mozdulatlanul feküdtek a szalmafélén, mi felálltunk, ha jöttek a partizánok, néha felsorakoztattak bennünket, járkáltak közöttünk, és ezzel befejeződött a vizsgálódás. Bár volt ennivalónk, nemigen, vagyis keveset ettünk, mert vizet, amióta bekísértek ide, nem kaptunk. Meg kell említenem, volt a barakkban egynéhány szerb is, mielőtt minket ide hajtottak, egyet közülük, egy idősebb bácsit kineveztek a barakk parancsnokának, ő volt felelős a rendért.

A látogatások állandóak voltak, a németeket nézték, kerestek közülük ismerőst, akivel odakinn nézeteltérésük vagy összetűzéseik voltak. Délfelé volt újra egy rövidebb séta a betonmedence körül, de csak mi keringtünk, a németek állandóan feküdtek nyakig betakarózva. Elmúlt a második nap is, de vizet nem kaptunk, igaz, nem is voltunk szomjasak. Sokat álltunk az ablakhoz közel, néztünk kifelé. Hat-hét méterre tüskös drótkerítés húzódott, azon kívül terültek el a végeleáthatatlan szőlőskertek. Beesteledett. Valami jellegzetes nem történt, eligazítottuk pokrócainkat, egymás ölébe ültünk, a parancsnok elrendelte, hogy ne beszélgessünk hangosan, mert az tiltva van. Elaludtunk, néha nagyobb fegyverropogásra ébredtünk. Így telt el a harmadik éjszaka is betonon, vagyis pokrócon ülve, egymás ölében.

A harmadik napon is felébredtünk, már jól kivirradt, jöttek újra a partizánok, nézték vizsgálódva a németeket, de feltűnt, hogy az egyiknél majdnem mindegyik megáll, mond neki valamit, és azután visszafordul és elmegy. Jobban odafigyeltem a következő csoportnál, ki lehet ez az ember. Az egyik partizán a csoportból így szólt hozzá: „Molter! Hát te még élsz? Nem fogsz sokáig!” A Molter nem mondott egy árva szót sem, csak feküdt tovább, elfordította a fejét, és hallgatta a szitkokat és trágár szavakat. Akkor jöttem én rá, hogy ez az az ember, akinél lehetett negyvennégy nyarán „bezugschan” nélkül feketén venni ruhaneműt, cipőt stb. Én is voltam édesapámmal a házában. Zichyfalván a négyszögletes tér jobb oldalán volt a háza szárazbejárattal, ahogy az állomás felől jövünk. Vásároltunk is nála nekem egy világos barna szvettert és a lánytestvéremnek is valamit, ki is fizette édesapám mindjárt. Láta, hogy még nézgelődünk, mondta is édesapámnak, nézze János, adok én magának hitelbe is, én magát jól ismerem, én magában megbízom, ki fogja fizetni, ahogy lesz pénze. Nem szeretek senkinek se tartozni, mondta édesapám, és azzal ki is jöttünk a házából. Ahogy kijövünk, a falu főutcája tele van lófogatós kocsikkal, rajtuk asszonyok, öregek, gyerekek, tudtuk ezek menekültek, Romániából, az oroszok elől.

Ezen a napon nagy dolog történt: kondérban kaptunk inni vizet, először, amióta itt vagyunk. Mentünk is mindjárt, a kis lábast megtöltöttem vízzel, olyan szomjas voltam, hogy majdnem megittam az egész vizet, amit kaptam. Akkor tudtuk meg, hogy a többi ürményháziak is itt vannak egy másik barakkban, ők hozták a vizet kondérban. Nem volt

szabad velük egy szót sem váltani senkinek. A dulakodás, tolakodás közben láttam, hogy az egyik vízhordó a Cseh Jani volt. Ezek után többet mertünk enni, mert vizünk is volt. Estefelé halljuk, hogy vihetünk be a barakkba a szalmafélét, amit kidobáltak a szomszédos barakk ablakán. Hordtuk is nagy örömmel, jó vastagon beterítettük a fekvőhelyünket. Leterítettük a pokrócunkkal és le is heveredtünk rá azonnal, így valamennyivel enyhébbnek tűnt a fogság. Mivel elég hideg volt, a hó is elkezdett szállingózni, a szél is fújdogált, hogy meg ne fázzunk, oldalunkra feküdtünk, közvetlen egymás mellé szorosan. Ha valamelyikünk meg akart fordulni, akkor az egész sornak fordulni kellett. De így mégis jobb volt, mint az előző éjszakákon, amikor betonon feküdtünk, természetesen ruhástól, sapkástól, cipőstől.

Másnap reggel, ahogy felébredtünk, nem siettünk a felkeléssel, volt időm a németeket jól szemügyre venni. Mi a barakk közepén feküdtünk hosszú sorban, tőlünk két méternyire, a barakk deszkafala mellett a németek, egymás mellett, amilyen hosszú volt a barakk. A zichyfalvi Molter irányában feküdtem, így jól megfigyelhettem. Beleborzadtam, ahogy az az ember kinézett. A füleit újni vastagságú var borította, az arcán, fején óriási kék véraláfutásos foltok, nagy ritkán, ha igazította magán a takaróját, láttam, hogy a kézfeje szintén kékes, varas, véraláfutásos. Sokszor elgondolkoztam, ki ellen és mit véthetett ez az ember, hogy így bántak vele? Valami nagy bűne lehetett, mert amíg mi ott voltunk a barakkban, állandóan jöttek hozzá, és csodálkoztak rajta, hogy még midig él. Lám, lám, az a jószándékú boltos ember ide jutott, de vajon mi lehetett az oka?

Végre a harmadik vagy negyedik nap kaptunk ennielót, én egy darabka børsajtot* kaptam, de nagyon vártam, hogy egy darab kolbászhoz is jussak, mert az is volt a kosárban. A kolbásznak vélt valamit a Barna Pali kapta, nagyon megörült neki, de nem sokáig, mert az egy száraz, sovány libanyaka volt. Ezen mi még nevetni is próbáltunk.

Ahogy kezdett szürkülni, készülődtünk a lefekvéshez, felráztuk a szalmának nevezett törmeléket. Szállt a por, és köhögünk tőle, amíg le nem ülededett. Ha a kászálódás sokáig tartott, kinyílt a csiki-csuki barakkajtó, a géppisztolyból egy sorozatot beengedtek, azután nagy csend lett, mindenki behúzta a fejét, nehogy egy eltévedt golyó eltalálja. Az esték, éjszakák végtelen hosszúnak tündek, most éreztük igazán, milyen lelki támaszt jelentettek az idős emberek. Legnagyobb részük részt vett az első világháborúban, sok mindenről meséltek, különösen Lasanc Pali bácsi, aki négy évig volt Szibériában hadifogságban. Többek között azt is elmondta, hogy a vörösek sohasem győztek volna, de amerre mentek, vitték magukkal a foglyokat, ami által jelentős emberi erőhöz jutottak. Neki a szerencséje az volt, hogy egy szolgálólány, akit jól ismert, elbúj-

* børsajt = disznósajt

tatta egy nagy csűrbe, ennivalót is vitt neki lopva, míg a vörösek el nem mentek. A másik a fináncokról mesélt, akik a dohányt keresték, nem találták, pedig rajta jártak, mert el volt dugva a földbe. Volt még sok mese, de valahogy ezek maradtak meg az emlékezetemben. Éjszakánként sűrűn ropogtak a fegyverek, olyankor összébb húzódtunk, örültünk, hogy közülünk nem szólítottak ki senkit. Így teltek-múltak a napok, néztük a végeleáthatatlan szőlőket az ablakon keresztül, és kérdeztük magunktól, mi lesz velünk, meddig tartanak itt bennünket fogolyként.

A hetedik vagy nyolcadik napon olyasvalamit hallottunk, hogy a gyerekeket hazaengedik, de az időpontot pontosan még nem tudják. A napok tovább múltak egyhangúan, meghatározott időben kiengedtek a szükségünket elvégezni a nyári árnyékszéken, fegyveres őr jelenlétében. Valahogy ritkán vettük igénybe, a fiziológiai folyamatok lelassultak, csak egy vágy élt bennünk, innen élve kikerülni, hazajutni. Nem érdekelt akkor, folytatom-e a gimnáziumot. Ott olyan távolinak, értéktelennek tűnt, nem is volt egyáltalán fontos, az igazi cél épségben kiszabadulni, megmenekülni és hazajutni.

Hogy milyen úton-módon, de bejutott a hír, Debrecenben megalakult a magyar kormány, és Tito elismerte diplomáciai úton is. Ennek megörültünk, a reményt táplálta bennünk, talán mégiscsak igaz, hogy hazaengednek mindnyájunkat. Eljött az a nap is, azt mondták, a gyerekek holnap reggel mennek haza. Hogy mennyire örültünk, még elkezdtünk nyolcasbillentyűzni is, de az öregek leintettek, nyugodjatok: igaz csak akkor lesz, ha holnap valóban elindultok.

Másnap korábban ébredtünk, mint általában, a hátizsákjainkat bekötöttük, a pokrócainkat összehajtván rákötöttük és így készenlétben vártunk az indulásra. Jöttek a partizánok, felsorakoztunk kettes sorba és parancsszóra megindultunk kifelé a barakkból. Az ürményházi öregek ottmaradtak. A németek, akik szintén idősebb emberek voltak, továbbra is feküdtek, nyakig betakarózva. Olyanok voltak, mint az élő halottak. A kijáratnál talán harminc méterre parancsszóra megálltunk, és hozzánk csatolták a tizenhét évnél fiatalabb ürményháziakat, akik a másik barakkban voltak. Ezek a legénykéék azon a reggelen, amikor szedték össze az embereket, nem néztek ki gyerekeknek, mint én sem. Úgyszintén hozzánk csatolták valamelyik barakkból az idős, öreg németeket is. Álltunk két sorban, két lépésnyire egymástól, nem volt szabad egymással szót váltani. Közben elkezdett az eső lassan szitálni, hallgattunk és vártunk. Hogy mennyit, nem tudom, de sokat. Akkor vettük csak észre, hogy a kijáratnál a másik oldalán van egy négyszögletes deszkaépület, előtte nagy terasszal. Ott álltak a partizánok, és néztek felénk és beszélgettek. Majd odajöttek hozzánk, és elkezdtek járkálni közöttünk, jól szemügyre vettek, néztek bennünket, mintha keresnének valakit vagy valakiket. Egy öreg, ősz németet kiküldtek a sorból, ott állt talán tíz

lépésnyire az első sor előtt. Közben az eső szenteleg*, mi várunk, talán már dél is elmúlt. Egyszerre egy partizán a géppisztolyából egy sorozatot eresztett, hátulról, az első sor előtt állva. Felpipiskedtem, mert én a második sorban álltam, és látom, hogy a bácsi hátulsó fele vérben áll, ő meg rogyik össze. Hoznak valamiféle deszkatákolmányt, és már viszik is, keze-lába lóg. Összébb húztuk magunkat, hallgattunk. Közben a partizánok és partizán nők állandóan járkálnak körülöttünk, vizsgálódva néznek mindenkit. Az egyik partizán felismert egy szintén idős német bácsit, ki is küldte előre a sorból, és elment a parancsnokfélehez, bizonyára engedélyt kérni a kivégzésre. Lehet, hogy egy órát is beszélgettek a teraszon, jól láttuk őket, mi álltunk és vártunk az öreg némettel együtt. Jó sokára visszajött a partizán, emlékszem, hatalmas revolvere volt, az ősz német bácsi háta mögé jött, eldőrdült a pisztoly néhányszor, és a bácsi véres fejével összeesett. Szintén elvitték hasonló deszkatákolmányon. Közben a partizánok és partizán nők tovább sétáltak közöttünk. Az első sorban tölem harmadiknak állt Eleven Józsi, két évvel idősebb nálam. Az egyik partizán nő megállt előtte és mondta neki, hogy menjél ki a sorból, oda ki előre. Mikor ezt láttam és hallottam, gondoltam, no most mi jövünk, minket is elintéznék. A Józsi csak állt, mintha a földbe gyökerezett volna a lába, a nő megismételte a parancsot, kis idő múlva elmosolyodott, megcirógatta a Józsi arcát. Csak viccelt vele, mivel ők távoli rokonok voltak, egy másik faluból. Egy kicsit megnyugodtunk, tovább vártunk és áztunk a szitáló esőben. Ezek után egy nagyhajú partizán hatalmas pisztollyal az oldalán a teraszcél beszédet mondott. Tartalma röviden arról szólt, azért hoztak ide minket, hogy kiválogassák azokat a személyeket, akik német katonák voltak és akik segítették a megszállókat. A beszéd végén azt mondta, ne hogy elmondjuk, elmeséljük, amit itt láttunk, mert akit ide még egyszer behoznak, az innen élve többet ki nem kerül.

Kezdett jócskán sötétedni, amikor parancsot kaptunk az indulásra, amit annyira vártunk. Újra a vasúti aluljáró alatt haladtunk át, és elfordultunk jobbra, az állomás felé. Ott beteretlek bennünket egy jókora szobába, azt mondták, itt fogjuk az éjszakát tölteni. Letelepedtünk a már bevált módon a kis sárga négyszögletes kövel kirakott padlóra, egymás ölébe ülve, hogy ne fázzunk. Tüzelésről álmodni sem mertünk. Másfajta emberek rajtunk és a partizán örökön kívül nem tartózkodtak ott, félsötét uralkodott a szobában, el is szenderültünk. Egyszer csak arra ébredtem fel, hogy egy gyerekforma valaki kérdezi, ismételteti „Óra, óra, óra.” Mindenki hallgat, hiszen senki sem hozott magával órát. Mellettem a jobb sor végén ült Kollár Jenő, és ahogy a fiú a közelébe ért, kérdezi újra, hogy „óra, óra.” A Jenő rámutatott a saját orrára: „Itt az óra, óra.” A fiú eltűnt, de nemsokára visszajött egy partizánnal, aki azt kérdezte „Koji

* szenteleg (tájszó) = szemerkél

je bio, koji je bio?” [Melyik volt, melyik volt?] A fiú rámutatott a Jenőre, a partizán ráordított „Ustaj! Majku ti!” [Kelj fel, az anyád!] Mindjárt bele is rúgott. Ahogy Jenő félig felállt, a géppisztoly tusával akkorát ütött felülről a partizán a vállára, hogy összeeset. Rugdosta: „Ustaj!” és ütötte a géppisztollyal, ahol érte. Azt ordította: „Sad ću da te likvidiram!” [Most likvidálni foglak!] Ütlegelve kikísérte a teremből, mi elrettenve akartunk tovább aludni, de nem bírtunk. Az eső zuhogott, lövések is hallatszottak, no gondoltuk, a Jenő odavan, azért mert rámutatott a saját orrára, hogy itt az óra. Nagy nehezen kivirradt, a Jenő nem volt sehol, ültünk is, álltunk is.

Vártuk, mikor jön a vonat, hogy egyszer már megszabaduljunk innen. Nem voltunk mi sem éhesek, sem szomjasok, csak nagyon elégünk volt a bizonytalanságból. Talán tíz óra felé járt az idő, a Jenő is megérkezett, alig ismertünk rá, szőrszöttek kabátféle volt rajta, nadrágja szintén, a cipője helyett egy szőrből szőtt pacsni volt a lábán, a fejére valamiféle sapka volt rányomva. Hamarosan jött egy legényforma, aki a Jenőt ismerte Nagygájáról [Veliki Gaj], mondta is neki, látod, látod, mit csinálsz a száddal, ha én nem ismertem volna azt a partizánt, biztosan likvidált volna, nagyon sokáig könyörögtem neki, hogy ne bántson, míg végre megkegyelmezett. A várakozás tovább tartott, míg nagy nehezen megérkezett a marhavagonokból álló vonat. Parancsszóra beszálltunk, de valahogy közénk parancsolták az öreg német bácsikat is. Az örökdő partizánok állandóan velünk voltak és a vonat úgy délfelé el is indult velünk Zichyfalva felé. Az útba eső állomásoknál megállt, az egyik oldalán az ajtó félre volt nyomva, néztünk a távolba, kerestük az ürményházi templomtornyot. Arra lettünk figyelmesek, hogy az egyik partizán vallat egy öreg zichyfalvi németet. Mondja neki: „Sečaš se, dao si samo supu da jedem.” [Emlékszel? Csak levest adtál enni!] Megállt a vonat Zichyfalván, kiszálltunk, a vonat elment, minket sorba állítottak. Ahogy ott várakozunk, látjuk, az öreg németet a vasútállomás falához állítják, ahol egy kis folyós kút is van, eldördül a fegyver, az öreg összeesik, hoznak egy deszkatákolmányt és azon elviszik. Mi parancsot kapunk az indulásra, a vasúti sorompóig a vasúton haladunk, majd jobbra fordultunk Ürményháza felé. Ugyanazon a salakos úton mentünk haza, amelyiken 10–12 nappal előbb gyalogoltunk a bizonytalan jövő felé. A nap is kisütött, mintha az is melegíteni akart volna bennünket. Egyedül a Jenőnek volt néha problémája, át kellett hogy ugorja vagy kikerülje a kisebb-nagyobb víztócsákat, ami a gyalogúton összefolyt, mert a tikacsa,* amit a cipője helyett kapott, teljesen átengedte a vizet. Háromnegyed órás gyaloglás után értünk a Nagykereszthez, ott várt már ránk az ürményházi partizán parancsnok, leváltotta azokat, akik eddig kísérték, és tovább folytattuk utunkat a falu felé. Mikor a falu végén a temetőhöz értünk a

* tikacsa = posztópantyus

parancsnok hátraszólt, hogy „Pesma!” [Nóta!], de mi csak némán mentünk tovább. Megálljt parancsolt, és azt mondta „Ako nečete da pevate vratiću vas tamo odakle ste došli.” [Ha nem énekeltek, visszaküldelek benneteket oda, ahol voltatok.] Ez igazán nem tetszett, összesusorogtunk, és rákezdtünk arra a nótára, hogy „Százados úr sejahaj, százados úr, ha felül a lovára, visszatekint sejahaj, visszatekint az elfáradt bakákra.” Nagyon rekedten jött a nóta, a torkunk még tele volt porral, amit a barakkban beszívtunk. Olyan három óra lehetett, megnyíltak a kiskapuk, az otthon maradt falunépe kiözönlött az utcára, integettek, kiabáltak, sírtak-ríttak örömükben. Mi csak énekelünk, kettes sorokban mentünk a községházáig. Ott névsorolvasást tartott a parancsnok és hazaengedett bennünket. A korosztályomból még ma is élnek Ürményházán Soós József, Hochbán Mihály, Ács János, Virág József, Kiss István és jómagam, vagyis Horváth József, e sorok írója. Lehet, hogy valakit kifelejtettem, azoktól bocsánatot kérek. A mi barakkunkban volt még Skitsák Szilárd is, bár ő egy évvel öregebb nálunk, de a növése a miénkével megegyezett.

Négy vagy öt nap múlva hazajött a bátyám is. Ő egy másik barakkban volt, beszélt az ottani kivégzésekről, hasonló körülmények között. Édesapám is megérkezett a verseci gyűjtőállomásra, hosszú utat tettek meg, eljutottak Újvidékig, a Telepen voltak beszállásolva, rövid időre, még Temerinben is megfordultak, ott hallottak a tömeges kivégzésekről, de minderről az élete folyamán nagyon ritkán beszélt. Igaz, nem is volt szabad, még kevésbé ajánlatos, mert apánk így is szálla volt a szemükben a templombajárása miatt.

Valahol az útjuk folyamán látta a német katonafoglyok kivégzését: letérdeltették őket és gépfegyvertűzzel hátulról tarkón lőtték egytől egyik mindet.

Lehetne még sok mindenről beszélni, sok embertől hallottam a Sztojkovics-telepről, de azok az emberek meghaltak, és lassan feledésbe merülnek az ott elkövetett szörnyűségek.